

Nr 235.

Av herrar **Holmbäck** och **Gezelius**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 150, angående anslag till Häradsrätterna: Avlöningar, m. m.*

De gällande reglerna om häradshövdingarnas avlöning äro synnerligen föråldrade. Löneregleringen härrör från år 1874. Då bestämdes, att till häradshövding skulle utgå lön med 4,500 kr. och tjänstgöringspenningar med växlande belopp, varjämte häradshövdingen skulle äga uppbära vissa sportler. Sportlerna voro avsedda att täcka utgifterna för domsagans förvaltning; i fråga om domsagor, där sportlerna beräknades överstiga förvaltningsutgifterna, bestämdes därför tjänstgöringspenningarna till lägre belopp än eljest skolat utgå, under det att ifråga om domsagor, där motsatt förhållande var rådande, häradshövdingen genom löneregleringen erhöll ett förvaltningsbidrag.

Under de 65 år, som förflutit sedan 1874 års lönereglering trädde i kraft, ha skett vissa faktiska förskjutningar i de så angivna reglerna. Lönen och tjänstgöringspenningarna ha, även med hänsynstagande till numera utgående partiell löneförbättring och dyrtidstillägg, med tiden blivit alltmera otillräckliga såsom ersättning åt häradshövdingen. F. n. måste sägas, att den fasta lönen för häradshövdingarna är ovanligt låg. I stället hava sportlerna, som växt mera än förvaltningskostnaderna, blivit en betydande del av häradshövdingens verkliga avlöning. I fråga om sportlerna skedde emellertid en viktig ändring 1934.

Genom att detta år inteckningsförnyelserna avskaffades, borttogs häradshövdingarnas ganska betydande och regelmässigt återkommande sportelinkomst av dessa inteckningsärenden. I stället tillerkändes häradshövdingarna ersättning av statsverket. Några drag i den debatt, som föregick riksdagens beslut härom, torde böra antecknas.

Statskontoret uttalade i avgivet yttrande, att häradshövdingarna ägde ett verkligt rättsanspråk på erhållande av gottgörelse. Riksräkenskapsverket ansåg det ofrånkomligt att sportelersättning åtminstone i viss mån bereddtes åt dåvarande innehavare av häradshövdingeämbeten. Departementschefen var ej beredd att ansluta sig till den teoretiska uppfattning, varåt statskontoret givit uttryck, men delade dess och övriga myndigheters uppfattning, att häradshövdingarna borde erhålla kompensation för den inkomstminskning, som skulle bliva en följd av inteckningsförnyelsernas avskaffande, låt vara att detta enligt departementschefens åsikt endast kunde grundas på billighetsskäl. Departementschefen anslöt sig till statskontorets åsikt, att i

princip sådan ersättning borde utgå så länge den nuvarande löneregleringen bleve gällande, men tillfogade, att sedan någon tid — förslagsvis fem år — förflutit man syntes böra upptaga frågan, huruvida med hänsyn till då rådande förhållanden jämkning i de föreslagna ersättningsbeloppen kunde finnas påkallad. Riksdagen godtog det av departementschefen framlagda förslaget — dock utan att göra något uttalande, huruvida ersättning till härads-hövdingarna berodde av rätts- eller billighetsskäl — och uppförde i följd därav å riksstaten ett anslag om 270,000 kronor, vilket belopp numera genom domsagoregleringar m. m. sänkts, så att det i riksstaten för budgetåret 1939/40 utgör 230,000 kronor.

Sedan nu fem år förflutit, har Kungl. Maj:t genom proposition nr 150 till innevarande års riksdag föreslagit jämkning av ersättningsbeloppen. Ersättningens totalbelopp beräknas i propositionen till 193,800 kr., vilket alltså innebär en sänkning med 36,200 kr. Denna sänkning skulle drabba 44 domsagor medan i 65 domsagor nuvarande ersättning skulle bibehållas. Såsom motiv för nedsättningen anför justitieministern — samtidigt som han uttalar, att tidpunkten för vidtagandet av en revision av ersättningsgrunderna måste ur befattningshavarnes synpunkt anses mindre lyckligt vald — att det i nuvarande statsfinansiella läge icke kan anses försvarligt att underlåta någon åtgärd, som, utan att berättigade intressen därigenom åsidosätts, är ägnad att medföra minskade anspråk på statskassan.

Ett studium av den kungl. propositionen ger vid handen, att justitieministern i sitt förslag icke följt det vida längre gående förslag, som framförts av den i ärendet tillkallade utredningsmannen. Även den reduktion, som föreslagits av justitieministern, synes emellertid icke böra genomföras. Vi få därför — i den punkt, varom här är fråga — yrka avslag på propositionen.

I likhet med andra statstjänstemän måste givetvis härads-hövdingarna finna sig i den sänkning i ekonomisk standard, som följer av att dyrtidstilläggen icke fullständigt kompensera den prisstegring, som nu inträder, och av att samhället är tvunget att ålägga tunga skatter. I fråga om härads-hövdingarna kommer härtill emellertid ytterligare en omständighet. Såsom framhålles i den redan berörda i propositionen angivna skrivelsen från styrelsen för föreningen Sveriges härads-hövdingar och därefter även betonas av justitieministern, har stormaktskriget medfört att sportelinkomsterna från domsagorna avgjort sjunkit. Den närmaste anledningen härtill har varit den nästan fullständiga stagnation, som inträtt på byggnadsmarknaden, varigenom inskrivningsärendenas antal kraftigt nedgått. Särskild statistik över sportelinkomsterna i domsagorna under tiden från krigsutbrottet har genom justitiedepartementets försorg nyligen blivit införskaffad. Denna statistik visar nedgång särskilt under januari och februari 1940 i jämförelse med motsvarande tid under de närmast föregående åren, varvid nedgången under februari på sina håll utgör omkring 50 % i förhållande till februari de tidigare åren. För ett par domsagor äro vi i tillfälle att angiva närmare uppgifter:

Uppgifter från Östernärkes domsaga å sportelinkomster under februari månad nedanstående år:

	Åren 1935	1936	1937	1938	1939	1940
Lagfarter.....	337	416	285	+	355}	212}
Inteckningar.....	1,088	733	346	+	468}	129}
Dombok.....	+	+	+	+	143	127
Småprotokoll.....	+	+	+	+	32	21
Gravationsbevis....	+	+	+	+	336	123
I övrigt.....	+	+	+	+	78	60

+) uppgifter ej tillgängliga.

Uppgift å influtna sportler (lösen för samtliga slag av expeditioner) under nedannämnda tider i Uppsala läns södra domsaga.

	År 1936	1937	1938	1939	1940
Januari.....	1,400: —	1,123: —	1,014: —	1,953: —	1,059: —
Februari.....	1,647: —	1,736: —	1,774: —	1,957: —	1,270: —

Samtidigt med att denna minskning i inkomsterna från domsagorna äger rum, kommer den småningom inträdande dyrtiden att stegra utgifterna för domsagornas förvaltning. Tydligt är därför att häradshövdingarnas realinkomster komma att sjunka i högre grad än som är fallet med de inkomster, andra statstjänare erhålla. Andra statstjänare få genom dyrtidstilläggen i varje fall sin nominella avlöning höjd; i fråga om häradshövdingarna torde på grund av nu angivna förhållanden även den nominella lönesättningen komma att sjunka.

Redan vid 1874 års löneroglering ansåg man, att å lantdomarna borde beredas löner, som motsvarade häradshövdingeämbetets betydelse, och under de senare åren med deras goda konjunkurer har vår utomordentligt skickliga och ansedda häradshövdingekår haft goda inkomster. De sjunkande sportlerna torde emellertid komma att medföra motsatsen. Det synes då icke vara riktigt att för att vinna en i vår miljardbudget mycket ringa besparing genom nedsättning av den ersättning, staten lämnar för att inteckningsförnyelserna avskaffas, beträffande ett betydande antal domsagor ytterligare beskära häradshövdingarnas löneförmåner. Anmärkas må därvid, på sätt häradshövdingeföreningens styrelse ock framhåller, att, om inteckningsförnyelserna icke avskaffats, den på dessa förnyelser grundade sportelinkomsten skulle varit den enda, som icke rönt inverkan av läget på fastighetsmarknaden. Det kan därför icke anföras, att om dessa sportler fortfarande funnits kvar, häradshövdingarna ändock kommit i ett sämre läge än förut.

Till detta skäl för avslag på propositionen kommer ett annat.

Genom 1874 års löneroglering, som även innebar borttagandet i betydande omfattning av sportler, minskades för fyra häradshövdingar, vilka icke enligt sina fullmakter voro skyldiga att underkasta sig lönerogleringen, de inkomster de kunde påräkna av sina domsagor. I fråga om dessa häradshöv-

dingar uttalade majoriteten av den kommitté, som utarbetade förslag till löneroglering, att »obestridligt torde vara att de, som utan villkor att underkasta sig löneroglering tillträtt sina ämbeten, äro berättigade att åtnjuta ersättning för vad de genom regleringen möjligen kunna förlora i de inkomster, som vid deras utnämning voro att påräkna» (betänkandet s. 17—18). Samma principiella ställning i denna fråga intogo de två av kommitténs ledamöter (revisionssekreteraren Östergren samt Liss Olof Larsson), vilka icke i allo anslöto sig till majoriteten (betänkandet s. 37—38). Ersättning gavs även åt nämnda fyra häradshövdingar för hela den minskning i inkomster, de beräknades lida genom lönerogleringen.

Då man alltså 1874 ansåg, att häradshövdingar, som utnämnts tidigare utan villkor av att de skulle behöva underkasta sig ny löneroglering, icke kunde berövas den ekonomiska ställning, de erhöllo genom sportler, torde det vara klart, att man även måste hava ansett, att de häradshövdingar, som utnämndes sedan lönerogleringen trätt i kraft, skulle hava en liknande ställning. I överensstämmelse härmed angavs också i propositionen om lönerogleringen sportelsatser, som för framtiden skulle utgå. Man förfor i detta hänseende så noggrant, att man i fråga om sportelsatserna för lagfarts- eller fastebrev, i fråga om vilka man förutsåg ändring i samband med ny lagfartsförordning, gjorde en viss reservation (»börande dessa sportelsatser, i händelse av ny lagfartsförordning, underkastas den jämkning, som därav påkallas»).

Den uppfattning av sportelersättningens natur av garanterad lön, som alltså torde ligga bakom 1874 års löneroglering, har vid ett par senare tillfällen intagits av riksdagen, nämligen 1909 i samband med löneroglering för hovrätterna och 1916 i samband med lagstiftningen om borttagande av frälsemäns forum. Vid det förstnämnda tillfället tillerkändes de tjänstemän i hovrätterna, som icke ingingo på ny stat, gottgörelse för indragna sportler efter femårigt medeltal. Bland sistnämnda tjänstemän befann sig även en aktuarie i Svea hovrätt för vilken genom 1916 års lagstiftning om frälsemäns forum föll bort stämpelprovision, som icke gottgjorts genom 1909 års beslut. Riksdagen tillerkände honom (skriv. 244/1916) på förslag av Kungl. Maj:t (prop. 148/1916) gottgörelse även för den härigenom minskade inkomsten årligen från och med år 1917 likaledes så länge han kvarstode i sin befattning av statsmedel ett belopp beräknat efter medeltalet av uppuren stämpelprovision under fem år. Framstående jurister — statsrådet Hasselrot och justitierådet Trygger — talade därvid under riksdagsdebatten till hans förmån. »En tjänsteman», sade Trygger, »som har avlöning i lön och sportler och i sin fullmakt är tillförsäkrad att åtnjuta lön och övriga tjänsten åtföljande förmåner samt, såsom i detta fall, icke gått in på ny lönestat, bör, om sportler tagas bort, få ersättning. Han har juridisk rätt till detta. Och, mina herrar, det har betydelse icke blott i detta fall, att hans rätt icke kränkes. Det är en viktig grundsats, att en ämbetsman icke kan berövas någon del av den lön, vartill han fått rätt. Detta är ett moment i en ännu större fråga, nämligen den rörande ämbetsmäns oavsättlighet. Skulle man kunna tumma

på den lön, som blivit en ämbetsman tillerkänd, så skulle det, naturligtvis såvida han icke underkastat sig vissa villkor eller förbehåll, bliva ett sätt att rubba hans oavsättlighet. Vilken betydelse lagen tillmäter denna ställning, särskilt vad domarna angår, det veta herrarna, som känna regeringsformen.» Vid 1931 års riksdag avtog visserligen riksdagen en kungl. proposition om ersättning för förlorade sportler åt en tjänsteman från en annan förvaltningsgren — en landskamrerare — men denne stämde sedan kronan för domstol, som gav honom rätt.

Efter studium av dessa förhållanden och andra omständigheter, som kunna inverka på frågan, ha vi, även med hänsynstagande till det förbehåll beträffande tjänstgöringskostnader och förvaltningsbidrag, som gäller enligt cirkulär den 16 februari 1903, kommit till samma uppfattning, som statskontoret hävdade i sitt utförliga och väl motiverade utlåtande 1934. Häradshövdingarna torde äga rättsligen grundade anspråk på att den inkomststandard, som under en lång följd av år varit förenad med deras ämbeten, icke genom statens åtgärder sänkes. Den ersättning för bortfallna sportler, häradshövdingarna erhöles 1934, böra de enligt vår uppfattning hava erhållit på grund av rättsskäl och icke på grund av billighet. Då böra givetvis, enligt vår åsikt, icke heller nedsättning i ersättningssummorna ske i annan ordning än såsom hittills skett, nämligen vid domsagoreglering eller vid vakans tills hela ersättningssumman faller bort i samband med den lönereglering för domsagopersonalen, vilken är under förberedande.

Med stöd av vad vi nu anfört få vi alltså yrka,

att Kungl. Maj:ts proposition nr 150 i vad den gäller nedsättning av nu utgående ersättning för förlorad lösen i följd av inteckningsförnyelsernas bortfallande icke måtte av riksdagen bifallas,

att i följd härav den i propositionen s. 23—24 föreslagna avlöningsstaten för häradsrätterna måtte godkännas med den ändring att siffran 193,800 kr. höjes till 230,000 kr. och med de omräkningar, som följa härav.

Stockholm den 31 mars 1940.

Å. Holmbäck.

Birger Gezelius.

